EXCAVATION AT NEMUNO ST. 21

An area of 43 m^2 was excavated during an excavation in 2006. A series of cultural layers 1.5–2.25 m thick had developed in the excavated locations. Above the original ground surface, which consists of oxidised sandy loam, a layer of dark grey garden humus 40–95 cm thick formed during the 16th–19th centuries. It contains a few finds dating to the mid-16th–19th centuries, white glazed plate sherds and thick green glass bottle shards were found on the surface of this layer. No traces of any structures were found at the excavated sites. It is planned to lay the modern-day Smalininkų Street on the already formed garden layer. When the construction of brick buildings was begun on present-day Nemuno St. in the mid-19th century, the surface of the ground was suddenly raised in the S part of the lot by filling it with layers of grey soil and rubble 1.1–1.35 cm thick.

TYRINĖJIMAI SANTAKOS G. 14

Algirdas ŽALNIERIUS, Dainius BALČIŪNAS

Sklypo Santakos g. 14 R ir centrinėje dalyse buvo suprojektuoti 6 gyvenamieji pastatai, kurių vietose ir buvo atlikti archeologiniai tyrinėjimai. Tyrinėjimų metu buvo iškastos 6 perkasos, kuriose ištirtas bendras 476 m^2 plotas. Tyrinėjant rastos medienos dendrochronologinius tyrimus atliko R. Pukienė, gyvulių kaulų osteologinę analizę padarė L. Daugnora (LVA). Numatoma padaryti ir parazitologinius mėšlo tyrinėjimus. Rastus odinius dirbinius ir jų liekanas sutvarkė, nupiešė, radinių sąrašą sudarė ir mokslinius apibendrinimus atliko A. Puškorius.

Sklypas Santakos g. 14 yra Kauno senamiesčio PV dalyje, 3 kvartalo PV kampe. Į V nuo tyrinėto sklypo yra Nemuno ir Neries santakos parkas. Iki šiol archeologiniai tyrinėjimai sklype Santakos g. 14 nebuvo atliekami. Artimiausios tyrinėtos vietos yra R pusėje esantis sklypas Santakos g. 12, kasinėtas 1989 ir 2006 m. Tada čia ištirti atitinkamai 66 m^2 ir 40 m^2 plotai, rastas 0,8–2,1 m storio kultūrinių sluoksnių klodas, pagal radinius datuojamas XVI–XX a. (apie 2006 m. tyrimus žr. p. 290–291). Į ŠR su tyrinėtu sklypu besiribojančioje buvusio Bernardinų vienuolyno teritorijoje 1995, 1997, 1999 m. buvo ištirtas 410 m^2 plotas. Čia ant viršsalpinės terasos susiklostė nuo 0,8 m iki 3,8 m storio kultūrinių sluoksnių klodas. Buvusiame vienuolyno bravore buvo rasta pilnai išlikusi hipokausto tipo požeminė krosnis-džiovykla, šalia bravoro aptikta XVIII a. varpų liejimo krosnis su varpo forma, XVI–XVII a. užstatymo pėdsakai, nustatyta, kad ši vienuolyno teritorijos dalis buvo apgyvendinta jau XIV a. pabaigoje (*ATL 1994 ir1995 metais*, V., 1996, p. 217–219; *ATL 1996 ir 1997 metais*, V., 1998, p. 436–439; *ATL 2000 metais*, V., 2002, p. 185–187).

Dabartinė 3 kvartalo teritorija nebuvo vienalytė. Ją sudarė XV a. suplanuoti trys atskiri miesto kvartalai ir miesto jurisdikcijai nepriklausanti Bernardinų vienuolyno teritorija su čia esančiu ir buvusiu pastatų kompleksu. Todėl 3 kvartalo urbanistinė raida netolygi, o mūsų dienas pasiekęs sklypų išplanavimas ir užstatymas kvartalo Š dalyje siekia XV a., P – tik XIX a. pradžią. Pastarajam laikotarpiui

priskirtinas ir tyrinėtas sklypas Santakos g. 14.

Pagal 1471 m. LDK maršalo ir Gardino seniūno S. Sūdvajaičio donacijos aktą bernardinų vienuoliai Kaune gavo žemės sklypą Nemuno ir Neries santakoje, kurį nuo miesto skyrė gatvelė, ėjusi nuo Kauno pilies gynybinio griovio iki Nemuno. Iš buvusios gatvės išliko tik jos P dalis, dabartinė Vandens g. Bernardinų vienuoliai iki 1504 m. pastatė mūrinį vienuolyną ir Šv. Jurgio bažnyčią, buvo pradėta ūkinių pastatų statyba. Prie vienuolyno pastatų komplekso P ribos buvo pastatytas mūrinis pastatas, kurio P siena ir nuo jo PV kampo V kryptimi ėjusi tvora dabar yra sklypų Santakos g. 12–14 Š riba. Pagal istorinę tradiciją teigiama, kad už vienuolyno pastatų komplekso tvoros tiek P iki Nemuno buvusios teritorijos dalyje, tiek pačioje Nemuno ir Neries santakoje buvo vienuolyno daržai ir sodas.

XVI a. viduryje sparčiai plintant reformacijai, vienuolyne nuolat mažėjo vienuolių. Lietuvos bernardinams atsiskyrus nuo Lenkijos provincijos iš Kauno išvyko visi lenkai. Apie 1571 m. vienuolyne beliko vienas vienuolis, vienuolynas nebepajėgė savo rankose išlaikyti visos teritorijos, dalis žemės buvo išnuomota Kauno miestiečiams. Taip vienuolyno valdų P dalyje, tarp bravoro ir Nemuno atsirado 16 nedidelių miestiečių sklypų su mediniai namais.

1577 m. vėl susijungus Lietuvos ir Lenkijos bernardinų provincijoms, į Kauną atvyko nauji vienuoliai. Sustiprėjęs vienuolynas siekė atgauti savo valdas, bet net įsikišus karaliui 1580 m. turėjo prarastą teritoriją perleisti miestui. Pagal karaliaus Stepono Batoro dekretą buvo nutiesta dabartinė Santakos g., atskyrusi vienuolyno teritoriją nuo miesto valdų, suformuojant dabartinių sklypų Santakos g. 12–14 P ribą. Tačiau ginčai dėl žemės tarp vienuolyno ir miesto tęsėsi iki 1776 m., kai bernardinai ir miestas sudarė naują susitarimą, pagal kurį dabartiniai sklypai Santakos g. 12–14 atiteko miestui. Sudarytame plane pažymėta, kad plotas tarp Santakos g. ir vienuolyno bravoro bei tvoros yra nuomojamas ir dirbamas miestiečio T. Reiso.

1837–1843 m. Kauno plane sklypo PV dalyje pažymėtas medinis pastatas ir sodas, esantis, kaip parašyta eksplikacijoje, miesto žemėje. Sklypo ribos ir jame buvęs užstatymas nesikeitė iki XIX a. pabaigos, o mūriniai pastatai sklypuose Santakos g. 12–14 buvo pastatyti XIX a. paskutiniame ketvirtyje. Sklypo ribos XX a. kelis kartus keitėsi praplečiant jo plotą V link. Paskutinį kartą sklypas buvo praplėstas 1972 m. ir šiuo metu užima 2850 m^2 plotą. Iki archeologinių tyrinėjimų pradžios visi sklype stovėję pastatai buvo nugriauti, žemės paviršius buvo pažemintas nustumdant per 20–30 cm buvusio sodo dirvožemį. Sklype stovėjęs mūrinis pastatas turėjo rūsį, bet kaip parodė tyrinėjimai, jo grindys pasiekė tik čia buvusių sąnašinių sluoksnių viršutinę dalį.

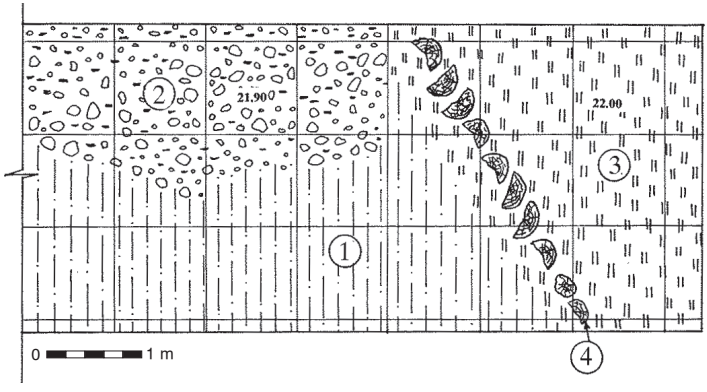
Straipsnyje smulkiau aprašomos perkasos 1–2, kuriose susiklostė sudėtingesnis savo stratigrafija kultūrinių sluoksnių klodas ir buvo aptiktos vienuolyno tvoros konstrukcijos. Kadangi perkasose 3–4 susiklostė analogiški ir savo stratigrafija nesudėtingi kultūriniai sluoksniai, jose gauti duomenys apibendrinami kartu su perkasomis 1–2.

Perkasa 1 buvo iškasta sklypo ŠR kampe, numatomo statyti pastato vietoje. Perkasos plotas žemės paviršiuje yra 80 m^2. Perkasos šlaitai nuožulnūs, todėl perkasos dugne, apie 4 m gylyje ištirtas plotas yra 42 m^2. Pirminiu žemės paviršiumi buvo nutarta laikyti smėlin-

go šviesiai pilko dumblo sluoksnį, kuris perkasos R gale buvo rastas 4,8 m gylyje (H_{abs} 21,00 m), o nuo perkasos 6 kvadrato dumblas rastas 3,8–4 m gylyje (H_{abs} 21,40–21,80 m). Tyrinėjimų metu perkasos R gale dumblas buvo prakastas gilyn iki 80 cm nuo jo paviršiaus. Giliau kasti nebuvo galima, nes pradėjo sunktis gruntinis vanduo ir slinkti perkasos šlaitai. Todėl dumblo sluoksnio storį perkasoje buvo bandyta nustatyti 1,8 m ilgio geologiniu grąžtu. Pragręžti dumblo sluoksnį ir nustatyti jo storį pavyko tik perkasos kv. 2–5. Čia dumblo storis siekia 1,8–1,9 m, po juo rastas šviesaus žvyro sluoksnis, kurio H_{abs} 19,20 m. Kaip rodo sluoksnių stratigrafija, dumblas susidarė protakoje tarp santakos smaigalyje buvusios salos ir Nemuno bei Neries santakos viršsalpinės terasos šlaito, dar iki pradedant klostytis kultūriniams Kauno miesto sluoksniams. Teiginį patvirtina ir tai, kad dumblo sluoksnyje nebuvo rasta jokių radinių, jo paviršiuje rastos redukuotos keramikos puodų šukės greičiau priskirtinos pirmiesiems virš dumblo susiklosčiusiems kultūriniams sluoksniams.

Perkasos plote virš dumblo yra susiklostę 3 skirtingos sudėties ir storio kultūriniai sluoksniai. Perkasos kv. 12–16 yra supiltas iki 40 cm storio iki galo nesupuvusio mėšlo sluoksnis, kuriame buvo rastos 3 žiestų, redukuotoje aplinkoje išdegtų puodų pakraštėlių šukės, datuojamos XV a.

Perkasos V gale buvo rasta nuo apatinio mėšlo sluoksnio paviršiaus įkasta pusiau skeltų pušinių rastų *eilė I*, orientuota ŠV–PR kryptimi (1 pav.). Pagal sluoksnių stratigrafiją statiniai buvo įkasti jau supylus apie 20 cm storio mėšlo sluoksnį. Iš griovio iškastas dumblas buvo paskleistas statinių eilės PV pusėje, kur užfiksuotas 3–8 cm storio dumblo sluoksnelis. Perkasoje rasti 9 pusiau skelti ir vienas apvalus rąstas. Skeltų rastų skersmuo buvo 32–40 cm, apvalaus – apie 20–21 cm. Statiniai į žemę įkasti nuo 60 iki 90 cm gylyje nuo buvusio paviršiaus. Tarp rastų yra nuo 10 iki 12–14 cm tarpai. Savo skėlimo plokštuma įkasti rąstai pasukti skirtingomis kryptimis: 5 savo skėlimo plokštuma yra pasukti į tvoros krypties liniją, 4 savo plokštuma įkasti įstri-

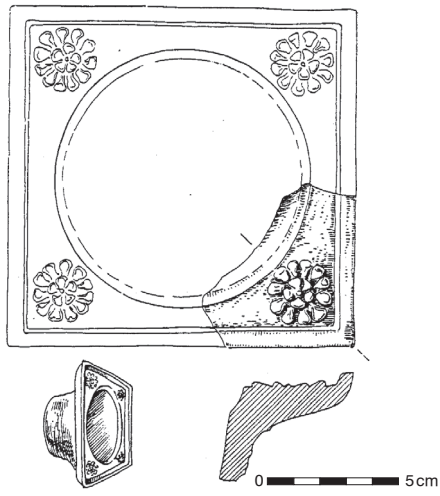

1 pav. Pušinių rąstų eilė I perkasoje 1: 1 – dumblas, 2 – rieduliai, 3 – mėšlas, 4 – rąstų eilė. *A. Žalnieriaus brėž.*
Fig. 1. Row I of pine logs in trench 1: 1 – silt, 2 – stones, 3 – rubbisch, 4 – row of logs.

žai tvoros linijos. Nėra aiški ir įkastų rąstų paskirtis, nes jei tai buvo pakrantės tvirtinimo įrenginys, tai rąstai turėtų būti įkasti gerokai giliau ir arčiau buvusio viršsalpinės terasos šlaito. Tą patį galima būtų pasakyti ir apie galimos prieplaukos krantinės įrenginius, priduriant, kad abiejose statinių eilės pusėse pirminiai dumblo paviršiai tolygiai leidžiasi žemyn ir abiejose tvoros pusėse nerasta jokių paviršių perkritimų, turėjusių būti prieplaukos vietoje. Todėl šią rąstų konstrukciją reikėtų laikyti vienuolyno tvora, pastatyta apsaugant vienuolyno teritoriją nuo upių santakos pusės. Pagal atliktus dendrochronologinius tyrimus rąstai nukirsti 1521 m. rudenį – 1522 m. pavasarį. Mėšlas buvo pilamas ir nuvirtus statinių tvorai, nes jis uždengia supuvusios tvoros liekanas.

Mėšlo sluoksnyje buvo rasta iš vidaus žaliai glazūruoto puodyninio koklio šukė. Kito puodyninio (?) apvalia anga koklio kampas rudai glazūruotas, aprėmintas kvadratine plokšte su rėmeliu. Plokštės kampas puoštas augalo žiedu. Tokio tipo koklių Kaune iki šiol rasti neteko, galbūt tai importinis gaminys (2 pav.).

Buitinę keramiką sudaro žiestų, oksidacinėje ir redukcinėje aplinkoje degtų puodų pakraštėlių, sienelių ir dugnų šukės. Oksidacinėje aplinkoje išdegti indai iš vidaus glazūruoti žalia glazūra. Tiek oksidacinėje, tiek redukcinėje aplinkoje degtų indų pakraštėliai panašiai profiliuoti, tik oksidacinėje aplinkoje degtų puodų išorėje yra žiedimo rievės. Trys puodų šukės žiestos iš baltos molio masės, jų forma ir apdaila niekuo nesiskiria nuo kitų indų. Tai importinių indų šukės. Statybinę keramiką sudaro smulkios plokštinių čerpių apvaliais galais šukės, pastebėtos vos kelios plytų nuoskalos. Viena virimo (?) puodo sienelių šukė puošta banguota linija. Taip pat sluoksnyje rasta pakabinama geležinė durų spyna, apvalus apkaustas ir vinis apvalia galvute. Sluoksnyje aptikti radiniai datuojami XV a. pabaiga – XVI a. pirmąja puse.

2 pav. Žaliai glazūruoto puodyninio koklio šukė. *V. Trečiokienės pieš.*
Fig. 2. A sherd of a green glazed 'pot-shaped' stove tile (*Topfkachel*).

Į R nuo tvoros liekanų virš dumblo yra supiltas 20–25 cm storio, iki 8–9 cm skersmens smulkių lauko riedulių ir juodžemio su degėsiais sluoksnis. Galbūt lauko rieduliai supilti kelio vietoje, kuriuo į protaką buvo vežamas mėšlas. Sluoksnyje rastos 5 žiestos, degtos redukuotoje aplinkoje puodų pakraštėlio ir sienelių šukės datuojamos XV a.

Panašu, kad pavasarinio polaidžio metu buvę pirmos salpinės terasos paviršiai buvo užliejami, nes kai kur yra susidaręs iki 40 cm storio dumblo sluoksnis. Virš dumblo ir mėšlo sluoksnių supiltas 20–60 cm storio smulkių riedulių sluoksnis. Pastebėta, kad supiltus lauko riedulius sudaro vien baltos spalvos 5–8 cm skersmens akmenys, tik kelių lau-

ko riedulių skersmuo siekia 15–18 cm. Lauko rieduliai apdegę, padengti lyg kalkių apnašomis. Galbūt sluoksnis supiltas iš atsijotų ir po kalkių degimo atlikusių lauko riedulių ir yra susijęs su Bernardinų vienuolyno statyba. Akmenų sluoksnyje rasta tik smulkių sutrupintų indų sienelių šukių, degtų tiek oksidacinėje, tiek redukcinėje aplinkoje, datuojamų XVI (?) a.

Viršutiniai perkasoje užfiksuoti kultūriniai sluoksniai, kurių bendras storis yra 2,8–3,45 m, savo sudėtimi primena daugiau niveliacinius, per ilgesnį ar trumpesnį laiką supiltus žemės sluoksnius, negu ilgesnį laiką egzistavusius žemės paviršius. Jie susidarė jau baigus vežti į protaką mėšlą ir datuojami pagal negausius radinius XVI a. pabaiga – XIX a.

Viršutiniuose sluoksniuose buvo surastos žiestų, degtų oksidacinėje aplinkoje puodyninių koklių kvadratine anga šukės. Vieni kokliai iš vidaus žaliai glazūruoti, kiti neglazūruoti. Glazūruotų koklių angos briaunos horizontalios, stačiakampės, dugnai puošti daugialape rozete su iškilimu viduryje, neglazūruotų koklių angos kraštai profiliuoti į vidų, išorėje yra žiedimo rievės. Plokštiniai kokliai žaliai glazūruoti ir neglazūruoti, puošti stilizuotu augaliniu ir geometriniu ornamentu. Ten pat rasta žaliai glazūruota, žvynais puošta plokštė ir geltonai glazūruotos, ažūrinės, puoštos stilizuotais augalais karūnėlės šukė.

Surastą buitinę keramiką sudaro lipdytų virimo puodų ir žiestos, degtos oksidacinėje aplinkoje, dengtos ruda ir žalia, įvairių atspalvių glazūra puodų šukės. Surastos ir iš balto molio nužiestų, neglazūruotų puodų su ąsomis šukės. Vienas puodas petelių srityje puoštas lygiagrečių linijų juosta ir įstrižais įbraukimais po ja, nupieštais rausvu angobu.

Žemės paviršiuje XIX a. buvo supiltas 90–160 cm storio griuvenų sluoksnis.

Perkasa 2 buvo iškasta tyrinėto sklypo PR kampe, numatomo statyti pastato vietoje. Perkasos plotas žemės paviršiuje yra 75 m^2. Perkasos šlaitai nuožulnūs, todėl perkasos dugne, apie 4 m gylyje ištirtas plotas yra 36 m^2.

Į R nuo tyrinėto sklypo ir perkasų 1–2 esančiame 1990 ir 2006 m. tyrinėtame sklype Santakos g. 12 pirminis žemės paviršius, kurį sudaro oksiduotas priesmėlis, yra H_{abs} 25,30–25,80 m lygyje. Greičiausiai ties sklypų Santakos g. 12–14 riba prasideda pirmosios Neries ir Nemuno santakos viršsalpinės terasos šlaitas, besileidžiantis V link į protaką tarp R terasos šlaito ir santakoje buvusios salos.

Pirminiu žemės paviršiumi buvo nutarta laikyti smėlingo, šviesiai pilko dumblo sluoksnį, kuris perkasos R gale buvo rastas 4,9 m gylyje (H_{abs} 21,00 m). Pragręžus dumblo sluoksnį perkasos R gale nustatyta, kad jo storis yra 1,4–1,8 m, o po juo yra šviesus smulkus žvyras, kurio H_{abs} 19,27 m. Panašus yra ir perkasoje 1 R gale rasto žvyro sluoksnio aukštis (H_{abs} 19,20 m). Prieš pradedant klostytis Kauno kultūriniams sluoksniams, arčiau viršsalpinės terasos šlaito, virš protakos dugne esančio žvyro susidarė iki 1,8 m storio dumblo sluoksnis. Dumblas ties perkasos kv. 6 pereina pilką smėlį ir smulkų žvyrą, kurio paviršius buvo rastas visoje likusioje perkasos V dalyje, perkasos V gale jis yra H_{abs} 20,17 m.

Aukščių skirtumas tyrinėto sklypo R dalyje tarp viršsalpinėje terasoje esančio geologinių sluoksnių paviršiaus ir protakos dugno yra 6,1–6,6 m. Aukščių skirtumas tarp terasos ir dumblo paviršių yra nevienodas. Tyrinėto sklypo ŠR kampe, perkasos 1 vietoje, kur dumblas rastas H_{abs} 21,80 m lygyje, skirtumas yra 3,6–3,7 m. Sklypo PR kampe, per kasos 2 vietoje, kur dumblas buvo H_{abs} 21,00 m

lygyje, skirtumas yra 4,3 m. Tačiau, jei pridėsime virš dumblo esantį ir savo sudėtimi dumblą primenantį apie 70–95 cm storio pilkos žemės sluoksnį, tai čia uždumblėjusio paviršiaus aukštis yra H_{abs} 21,70 m lygyje ir beveik sutampa su perkasoje 1 rastuoju dumblo paviršiumi.

Dumblo paviršius, esantis H_{abs} 21,00–21,80 m lygyje, rodo buvusį vandens lygį XV a. pradžioje, kai pradėjo klostytis Kauno kultūriniai sluoksniai. Lyginant jį su dabartiniu vidutiniu Nemuno upės vandens paviršiumi, kurio aukštis yra H_{abs} 21,50 m, atrodytų, kad šis lygis nusistovėjo jau nuo XV a. pradžios.

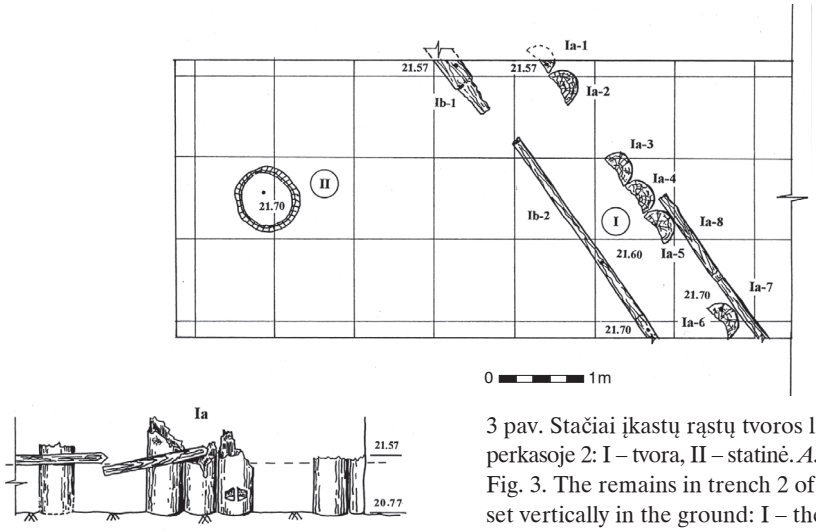
Perkasos R dalyje, virš dumblo yra susidaręs 70–105 cm storio tamsiai pilkos žemės sluoksnis, savo sudėtimi, ypač apatinėje jo dalyje, primenantis dumblą. Jo paviršiuje, iki 20–30 cm gylio buvo rastos 8 puodynių ir dubenų šukės. Indai žiesti, degti, išskyrus vieną, redukcinėje aplinkoje. Pagal pagaminimo technologiją ir pakraštėlių suformavimą juos reikia datuoti XV a., galbūt net ir pirmąja jo puse. Žemiau jokių radinių nerasta, sluoksnis vientisas, be jokių priemaišų ir tarpsluoksnių.

Prieš apibūdinant vėliau susiklosčiusius kultūrinius sluoksnius, reikėtų aptarti ir galimas mėšlo sluoksnio, perkasos V gale siekiančio iki 1,85 m storio, susidarymo aplinkybes. Pagal užfiksuotą kultūrinių sluoksnių stratigrafiją ir galimus tuo metu buvusius Nemuno ir Neries santakos vandens paviršiaus lygius atrodytų, kad prie viršsalpinės terasos šlaito susiklosčiusio dumblo sluoksnio paviršius sausesniu metų laiku išdžiūdavo, o protakos vanduo tuo metu buvo H_{abs} 21,00–21,50 m lygyje. Todėl atrodytų, kad į protakos vandenį nuolat ir ilgesnį laiką buvo pilamas mėšlas, nes toliau į V perkasoje jis guli ant smėlio ir smulkaus žvyro sluoksnio. Tyrinėjant mėšlo sluoksnį pastebėta, kad įvairiais laikotarpiais datuojami archeologiniai radiniai nėra išsidėstę stratigrafiškai, o yra randami visame sluoksnio storyje. Tik reikėtų pridurti, kad apatinėje, aiškiau neapibrėžiamoje sluoksnio dalyje, vyrauja redukcinėje aplinkoje degtų indų šukės. Galima teigti, kad mėšlas buvo vežamas ir suverčiamas nuo supiltos sąvartos krašto į vandenį. Sąvartos šlaitu mėšlas slinkdavo žemyn, todėl kultūrinis sluoksnis formavosi ne tik vertikaliai kildamas į viršų, bet ir horizontaliai V kryptimi užpildamas protaką.

Perkasos R dalyje virš dumblo, o toliau į V – virš protakos dugne esančio smėlio ir žvyro yra supiltas mėšlo sluoksnis, kurio storis V perkasos gale siekia 1,8–1,85 m. Apatinėje iki 50–60 cm storio sluoksnio dalyje mėšlas yra iki galo nesupuvęs, šviesiai rudos spalvos. Viršutinėje sluoksnio dalyje mėšlas labiau perpuvęs, tamsiai rudos, beveik juodos spalvos ir primena natūralias susisluoksniavusias durpes. Jame gausu smulkių nesupuvusių medžio skiedrų, bet jos nesudaro aiškesnių sluoksnių, o yra susimaišiusios su mėšlu.

Perkasos kv. 5–8 buvo surastos stačiai įkastų rąstų tvoros liekanos (3 pav.). Pagal sluoksnių stratigrafiją rąstų statiniai, gulsčias rąstas ir lenta buvo įkasti jau supylus apie 25–30 cm storio mėšlo sluoksnį. Iš griovio iškastas dumblas buvo paskleistas abiejose rąstų tvoros pusėse. Pačią tvoros konstrukciją sudaro statmenai įkastų rąstų *eilė Ia* (rąstai 1–7), ir į ŠR nuo jos beveik lygiagrečiai 70–74 cm atstumu gulintis rąstas Ib bei lapuočio lenta Ib.

Perkasos plotyje buvo atrasta 6 perpus skeltų pušinių rąstų eilė Ia, orientuota ŠV–PR kryptimi, kaip ir rąstų eilė perkasoje 1. Atrodo, kad pačių rąstų tvoroje buvo daugiau, nes tarp jų yra du tušti 98 ir 78 cm pločio tarpai.

3 pav. Stačiai įkastų rąstų tvoros liekanos perkasoje 2: I – tvora, II – statinė. *A. Žalnieriaus brėž.*
Fig. 3. The remains in trench 2 of the log fence set vertically in the ground: I – the log, II – barrel.

Tai pavirtina ir perkasos kv. 9B–C mėšlo sluoksnio paviršiuje aptikta skelto rąsto dalis. Išlikę rąstai, kitaip, nei perkasoje 1, buvo sustatyti vienas šalia kito, tarp jų beveik nepaliekant tarpų. Skeltų rąstų plotis yra 40–45 cm, storis – 20–25 cm. Ploniausias yra statinis 3, kurio plotis – 40 cm, storis – 20 cm. Kiti rąstai (2, 4–6) yra 44–45 cm pločio ir 24–25 cm storio. Liko nenustatytas rąsto 1 plotis, nes didesnė jo dalis yra perkasos P šlaite. Įkastų rąstų apatiniai galai yra statmenai nupjauti. Mėšlo sluoksnio paviršiuje rąsto galas yra nutašytas iš abiejų pusių 110° kampu statmenai skėlimo plokštumai. Vienas rąstas (3) savo apatinėje įkastoje dalyje, apie 18–20 cm atstumu nuo galo turi neaiškios paskirties iškartą. Skelto rąsto apvaliame šone skersai padarytos dvi 15–16 cm pločio ir 12–14 cm ilgio įkartos, rąsto lenkimo viršuje paliekant 6–7 cm pločio pertvarą. Joje arčiau rąsto galo yra iškapota pusapskritimio formos 8–9 cm pločio ir apie 6 cm aukščio skylė. Panaši iškirsta konstrukcija yra ir mėšlo paviršiuje gulėjusio rąsto galinėje dalyje (4 pav.). Jos paskirtis lieka neaiški. Rąsto galas su panašia iškarta buvo surastas Vilniaus bernardinų vienuolyno ūkinio kiemo teritorijoje ir yra įvardytas kaip kaladė poliams kalti (?) (K. Katalynas, *Vilniaus plėtra XIV–XVII a.,* V., 2006, p. 100, pav. 37). Tačiau panašu, kad tokios įkartos yra greičiau susijusios su rąstų transportavimu ar jų ištempimu iš kirtavietės.

Rąstų eilės PV pusėje guli du iš visų šonų aptašyti rąstai, kurių skersmuo 12x9 ir 10x7 cm. Jų galai PR pusėje iš dviejų šonų aptašyti apie 90° kampu. Jokių jungimo pėdsakų su statinių tvora nepastebėta, o patys rąstai yra priglausti prie tvoros. Jų paskirtis neaiški. Pagal rąstų stratigrafinę padėtį atrodytų, kad jie šalia statinių tvoros atsirado ir gulėjo ties buvusio paviršiaus riba, nes statinių apipuvimo riba sutampa su gulinčių rąstų paviršiumi.

Per 74–80 cm į ŠR nuo įkastų rąstų eilės, mėšlo sluoksnyje yra įkastas gulsčias pušinis, rąstas 1. Toliau ŠV į mėšlo sluoksnį lygiagrečiai statinių tvorai yra įkasta ant šono vertikaliai gulinti 24–34 cm pločio ir apie 10 cm storio, atrodo, ąžuolinė lenta 2. Tiek rąsto, tiek lentos paskirtis lieka neaiški, matyt, tiek len-

ta, tiek rąstas buvo įkasti kiek vėliau negu statinių tvora, jau baigiant pilti mėšlo sluoksnį.

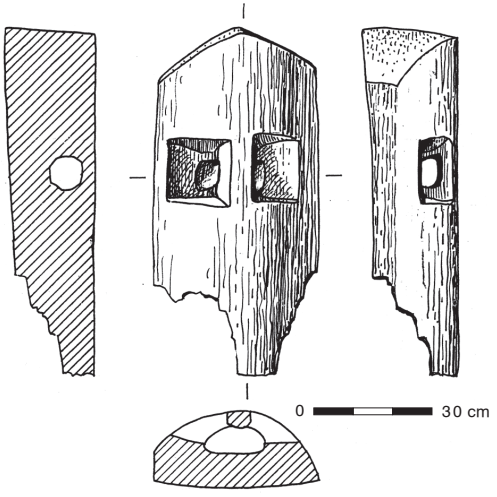
Panašūs savo sudėtimi ir radiniais mėšlo sluoksniai buvo surasti ir perkasose 3–4. Jie guli ant protakos dugno paviršiuje susidariusio žvyro ir smėlio, kurio paviršiaus H_{abs} 18,50–19,85 m. Žemiausias dugno lygis rastas perkasos 3 PV kampe. Supilto mėšlo sluoksnio storis perkasose 3–4 siekia nuo 1,55 iki 2,60 m.

Pagal rastus archeologinius radinius mėšlas į protakos vandenį buvo pradėtas pilti XV a. antroje pusėje, o baigė formuotis XVI a. paskutiniame ketvirtyje. Perkasose 1–4 mėšle rasti radiniai sudaro vieningą, savo sudėtimi pasikartojantį radinių kompleksą, kuris pateko į kultūrinį sluoksnį iš vienos vietos – greičiausiai iš Bernardinų vienuolyno teritorijos. Todėl buvo nutarta juos aprašyti ne pagal atskiras perkasas.

Mėšlo sluoksnyje rasta puodyninių ir plokštinių koklių, įvairios paskirties buitinės ir statybinės keramikos šukių, geležinių, medinių, odinių dirbinių ir jų liekanų.

Puodyninių koklių fragmentus galima suskirstyti į tris grupes. Pirmai grupei skiriami redukcinėje aplinkoje degti puodyniniai kokliai. Jų rastos tik 6 šukės. Kokliai žiesti ar bent jau apžiesti, molio masė pilkos spalvos, su susijoto smėlio ar žvyro priemaiša, vieno koklio išorinėje sienelių pusėje yra vertikalus įspaudimas. Dauguma turėjo kvadratines, vienas – galbūt rozetės pavidalo angą. Kokliai datuojami XV a. antrąja puse.

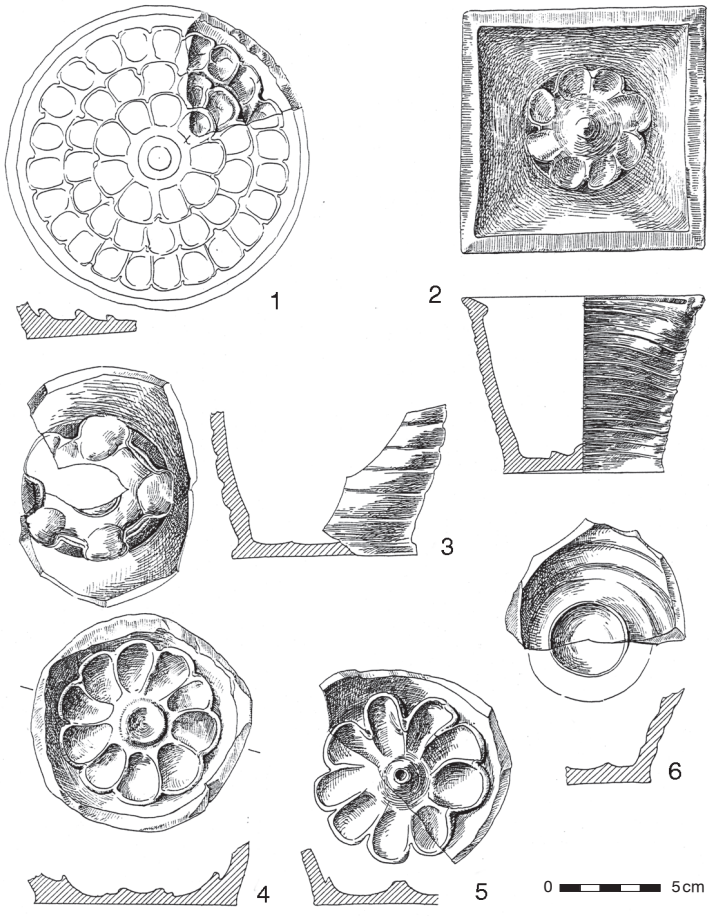
Antrai grupei skiriami žiesti puodyniniai kokliai, iš vidaus glazūruoti žalia, retai ruda glazūra, degti oksidacinėje aplinkoje. Didesnė jų dalis turi kvadratines angas, tik du – apvalią angą. Angos briaunos pastorintos, horizontalios, rečiau lengvai profiliuotos į vidų. Jų dugnai puošti daugialapėmis rozetėmis su

4 pav. Rąstas su iškapota skyle. *V. Trečiokienės pieš.*
Fig. 4. Log with a hole chopped into it.

iškilimu viduryje, išorėje yra žiedimo rievės. Išskirtinas rudai glazūruoto koklio dugnas, kurio skersmuo galėjo būti apie 14 cm, puoštas „pilnavidure“ daugialape rozete (5:1, 4 pav.). Vieno koklio aukštis yra 9 cm, anga kvadratinė, jos išorė – 13x13 cm, vidus – 11x 11 cm, dugno skersmuo – 8 cm. Iš vidaus dugnas puoštas 8 lapelių rozete su iškilimu viduryje (5:2 pav.). Kokliai datuojami XVI a. viduriu. Jiems reikėtų priskirti ir neglazūruoto koklio šukę su stačiakampe angos briauna.

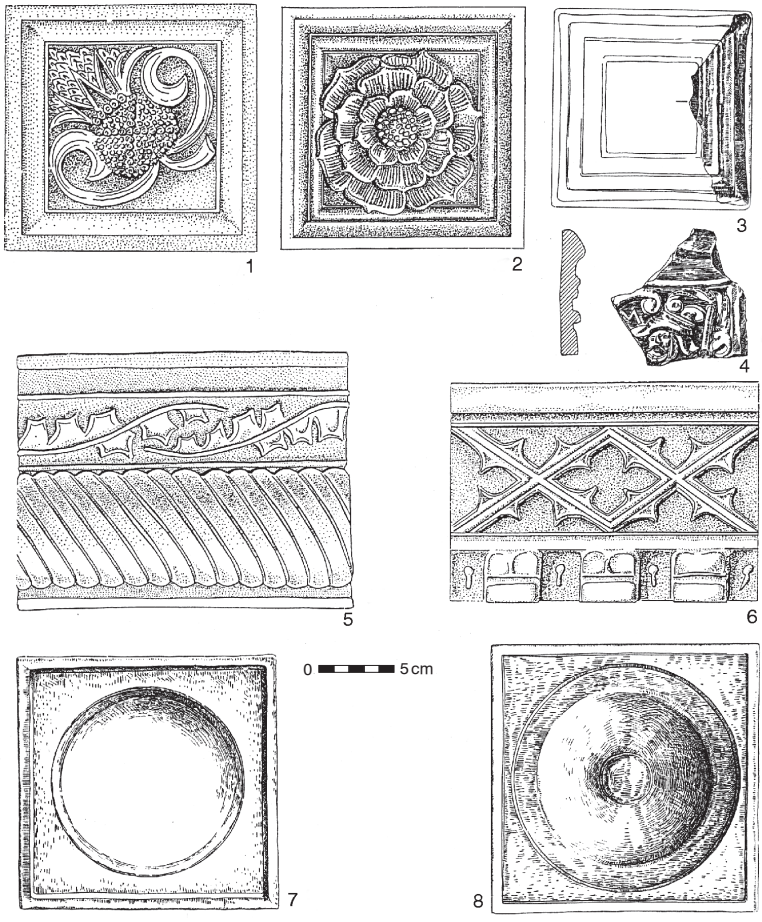
Trečiai grupei skiriami žiesti neglazūruoti puodyniniai kokliai, degti oksidacinėje aplinkoje, turintys kvadratines angas. Angų briaunos įvairiai profiliuotos į vidų. Koklių galimas aukštis – 10–11,6 cm, angos dydis – 9–11x 10–11 cm, išorės – 13–14x13–14 cm, dugnų skersmenys – 7–10 cm. Vieno koklio dugnas puoštas daugialape rozete, dviejų – iškiliu apskritimu su kauburėliu viduryje (5:3, 5–6 pav.). Kokliai datuojami XVI a. viduriu.

5 pav. Puodyniniai kokliai. *V. Trečiokienės pieš.*
Fig. 5. 'Pot-shaped' stove tiles (*Topfkachel*).

Nedideli lovinių koklių fragmentai buvo surasti vidurinėje ir viršutinėje mėšlo sluoksnio dalyje. Jie glazūruoti balta, žalia, mėlyna, geltona, ruda glazūra. Rėmeliai įgaubti į vidų, kraštas stačiakampis, koklių viršų puošia lenkta arka su profiliu. Jų plotis pagal išlikusius fragmentus yra apie 18 cm, storis – 6,6–8 cm. Šie kokliai puošti žmonių ir mitinių gyvūnų figūromis, stilizuotu augaliniu, architektoniniu ornamentu. Kai kurie kokliai turi analogų su rastaisiais Vilniaus Žemutinės pilies rūmuose (*Vilniaus Žemutinės pilies rūmai (1989 metų tyrimai)*, V., 1991, pav. 115, 132), datuojami XVI a. antru ketvirčiu.

Plokštiniai kokliai suskirstyti į dvi grupes. Pirmajai grupei priskirti kokliai datuojami XVI a. antruoju ketvirčiu, antrajai – datuojami XVI a. trečiuoju ketvirčiu, vėliausiai – XVI a. paskutiniais dešimtmečiais. Pirmosios grupės kokliai rasti apie 1–1,5 m gylyje nuo

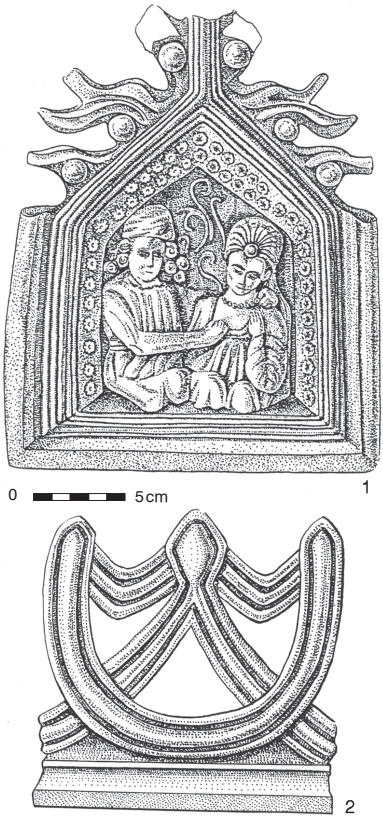

6 pav. Stilizuotu augaliniu ir geometriniu ornamentu puošti plokštiniai kokliai.
V. Trečiokienės pieš.
Fig. 6. Flat stove tiles decorated with stylised floral and geometric designs.

sluoksnio paviršiaus, antrosios – viršutinėje sluoksnio dalyje.

Pirmosios grupės plokštinių koklių fragmentai puošti stilizuotu augaliniu ir geometriniu ornamentu, glazūruoti žalia, balta, mėlyna, geltona glazūra (6 pav.). Vienas koklis neglazūruotas ir išsiskiria nedideliais matmenimis, atrodo, buvo kvadratinis. Jo kraštinės ilgis galėjo būti apie 13 cm, profiliuoto laipteliais į vidų rėmelio plotis – 3,5 cm. Išskirtinas koklis, kurio fragmente matosi žmogaus galva su šalmu. Trijų koklių rėmeliai platūs, puošti įstrižomis juostomis ir trikampėliais, glazūruoti balta, žalia ruda glazūra.

Tam pačiam laikotarpiui priskirtini ir žaliai glazūruoti bei neglazūruoti plokštiniai kokliai, puošti apvaliu įdubimu, kurio vidu-

7 pav. Krosnių karūnėlių rekonstrukcijos.
V. Trečiokienės pieš.
Fig. 7. Reconstructions of top trim stove tiles.

ryje yra apvalus iškilimas, o plokštė aprėminta stačiakampiu rėmeliu (6:8 pav.). Šie kokliai kvadratiniai, 17,5x17,5 cm dydžio. Taip pat rastas panašus koklis, kurio įdubime nėra apvalaus iškilimo (6:7 pav.).

Išskirtinis yra 8,5 cm pločio žaliai glazūruotas, su įgaubta plokšte koklio fragmentas, puoštas stilizuotu augaliniu ir geometriniu ornamentu, skirtas krosnies kampų užbaigimui. Karniziniai kokliai neglazūruoti, glazūruoti balta ir žalia glazūra, puošti augaliniu-geometriniu bei rozečių ornamentu (6:5–6 pav.). Pažymėtinas ir koklio-karūnėlės fragmentas, puoštas erotiniu siužetu (7:1 pav.), žaliai glazūruotas ažūrinės karūnėlės fragmentas (7:2 pav.).

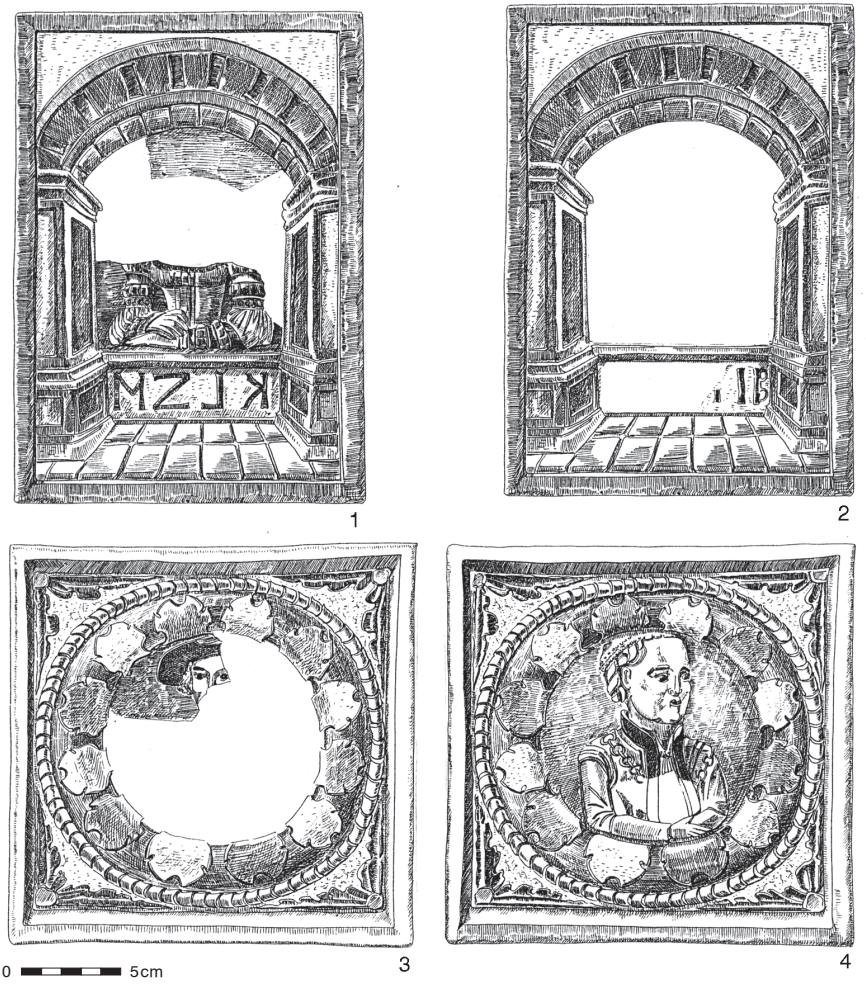
Antrajai plokštinių koklių grupei priskirti polichrominiai, žaliai glazūruoti ir neglazūruoti plokštiniai, karniziniai kokliai, kokliai-karūnėlės ir jų šukės.

Pirmą kartą Kaune buvo surasti stačiakampiai ir beveik kvadratiniai polichrominiai portretiniai kokliai bei jų fragmentai. Kvadratinių koklių plotis yra 20,5 cm, aukštis – 20 cm, rišamųjų sienelių aukštis – 8,5 cm. Jie puošti moters ir vyro portretu, aprėmintu stilizuotų augalų vainiku (8 pav.).

Stačiakampių koklių plotis – 19,7 cm, rekonstrukcijos aukštis – 25 cm. Išlikusioje dalyje matosi moters figūros dalis, aprėminta architektūrinėmis lango angos detalėmis. Koklio apatinėje dalyje yra atvirkščios didžiosios raidės H, Z, L, K. Kito portretinio koklio rastas tik apatinės dalies 14x13,5 cm dydžio fragmentas. Jame matosi rėmelis, lango

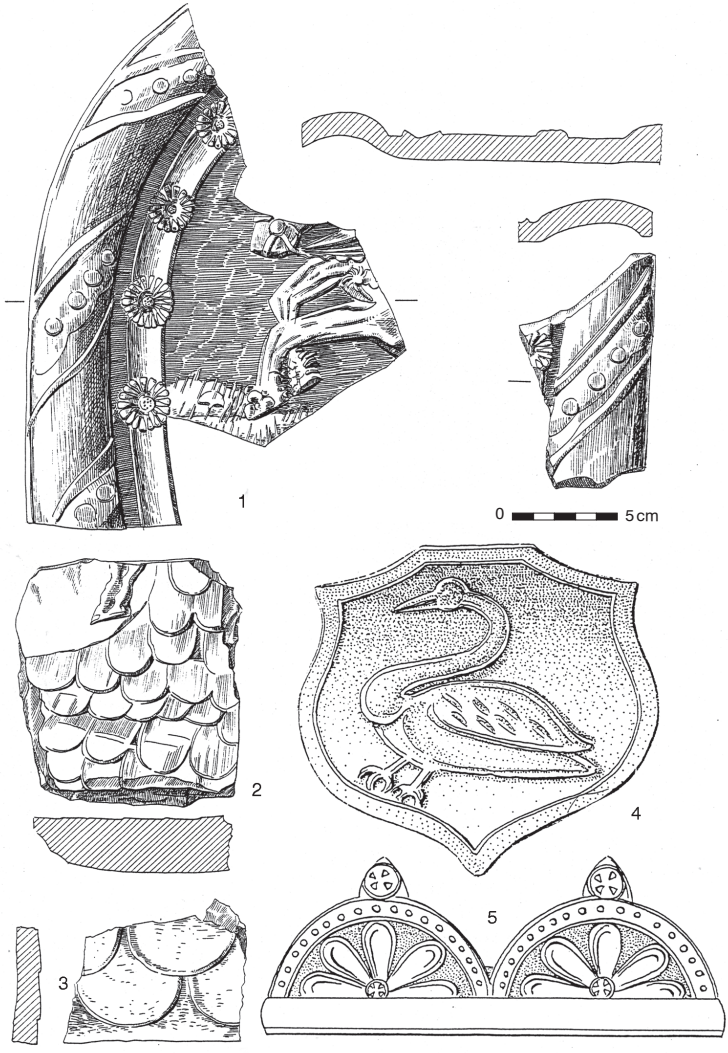

8 pav. Polichrominis portretinis koklis.
A. Žalnieriaus nuotr.
Fig. 8. Polychrome portrait stove tile.

9 pav. Polichrominiai portretiniai kokliai. *V. Trečiokienės pieš.*
Fig. 9. Polychrome portrait stove tiles.

dešiniojo šono architektūrinės detalės. Apatiniame dešiniajame kampe yra raidės I ir B (?). Kokliui naudota geltona, žalia, balta, ruda, mėlyna glazūros (9:1–2 pav.). Kvadratiniai kokliai buvo dviejų rūšių: vienas puoštas moters, kitas – vyro biustu (9:3–4 pav.). Portretiniai kokliai datuojami XVI a. viduriu – trečiu ketvirčiu. Ankstyvesni yra stačiakampiai portretiniai kokliai.

Kiti plokštiniai polichrominiai kokliai puošti vazomis su stilizuotų augalų puokštėmis, geometriniu ir treliažo ornamentu. Kai kurių koklių rėmeliai praplatinti iki 3,8 cm, įgaubti, puošti stilizuotu augaliniu ir geometriniu ornamentu. Pažymėtinas polichrominis koklis, puoštas maskarono ornamentu. Kiti kvadratiniai plokštiniai kokliai turi lygią,

10 pav. Dekoratyvinių plokščių ir karūnėlių fragmentai. *V. Trečiokienės pieš.*
Fig. 10. Decorative flat and top trim stove tile sherds.

įgaubtą į vidų plokštę su stačiakampiu rėmeliu. Jie 18,2x18,2 cm ir 19,5x19,5 cm dydžio. Karniziniai kokliai glazūruoti žaliai, keli dengti polichromine glazūra, puošti stilizuotų augalų juostomis, akanto lapais, geometriniu ornamentu. Keli kokliai išsiskiria savo dydžiu: jie 25,5–27 cm pločio, 17 cm aukščio.

Rasta ir karnizinių koklių lygia plokšte, įvairiai profiliuota apatine dalimi.

Išskirtini krosnies plokštės fragmentai,

kurios rastose dalyse išlikusi žirgo priekinė dalis (10:1 pav.). Tai greičiausia LDK herbo Vyties dalis. Surastos ir dviejų žaliai glazūruotų, žvynais puoštų dekoratyvinių plokščių šukės (10:2–3 pav.). Išskirtinas neglazūruotos dekoratyvinės plokštės, puoštos žvyneliais, fragmentas, kurio viršutinėje dalyje matosi gyvulio kanopa. Krosnies karūnėlės fragmente pavaizduota gulbė (10:4 pav.), kita karūnėlė susideda iš dviejų pusapskritimių, puoštų puse stilizuoto augalo žiedo (10:5 pav.).

Virimo puodų pakraštėlių ir sienelių šukės lipdytos, degtos oksidacinėje aplinkoje. Molio masėje yra smulkaus žvyro ar smulkiai sugrūstų akmens kristalų priemaišų. Didesnės dalies pakraštėliai vertikalūs ar atlenkti į išorę, suformuojant nedidelį kaklelį. Tik kelių puodų pakraštėlis ar pati angos briauna atlenkta į išorę ir profiliuojant prispausta prie sienelių. Šukės pilkai rusvos spalvos, sienelės aprūkusios, vidinėje pusėje yra nuosėdų pėdsakai. Pagal surastus puodų sienelių fragmentus galima spręsti, kad plačiausioji vieta buvo jų viršutinėje dalyje. Virimo puodų dugnų skersmuo – 10–18 cm.

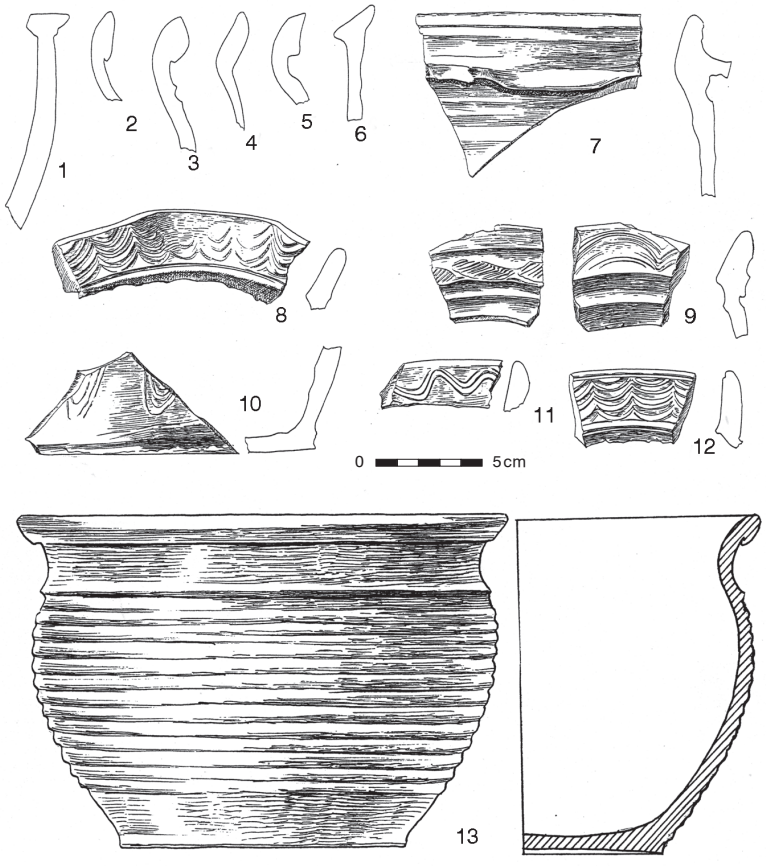
Redukcinėje aplinkoje degti puodai žiesti, molio masėje yra sijoto smulkaus smėlio priemaišų. Pakraštėliai suformuoti atlenkiant angos briaunos kraštą ir prispaudžiant prie išorinės sienelių pusės. Dalies indų pakraštėliai profiliuoti tik pastorinant angos kraštą Kelių indų pakraštėliuose iš vidaus padaryti profiliai dangteliui. Surastos tik kelios indų ąsos, todėl atrodo, kad didesnę redukuotų indų dalį sudarė puodynės. Sienelių išorė lygi arba su įvairaus dydžio žiedimo rievėmis. Vienas indas ties peteliais puoštas štampuoto geometrinio ornamento juosta. Indų spalva – nuo juodos iki pilkai rusvos spalvos. Puodų angos 12–21 cm skersmens, dugnai – nuo 4 iki 22,5 cm skersmens, juose matosi nupjovimo žymės. Redukcinė keramika datuojama XV a. antrąja puse, jos daugiau buvo randama vidurinėje sluoksnio dalyje.

Oksidacinėje aplinkoje degti indai žiesti, neglazūruoti arba glazūruoti ruda ir žalia įvairių atspalvių glazūra. Tai įvairaus dydžio puodynių su ąsomis, dubenų, keptuvių, ąsočių, gertuvių, dangtelių šukės. Jos rastos vidurinėje sluoksnio dalyje, 30–100 cm gylyje nuo mėšlo sluoksnio paviršiaus.

Dalis neglazūruotų indų turi ąsas, pakraštėliai atlenkti į išorę, suapvalinti įvairiai profiliuojant. Dviejų indų pakraštėlio vidinėje pusėje buvo profilis dangteliui. Vieno indo pakraštėlis vertikalus, profiliuotas. Indų sienelių išorėje yra įvairaus stambumo žiedimo rievės. Indų dugnų skersmuo – nuo 6 iki 11 cm, su nupjovimo žymėmis. Keletas indų, atrodo, buvo išmesti jų net nepanaudojus, nes rastos jų šukės visiškai švarios, be apnašų ir suodžių dėmių.

Kitą oksidacinėje aplinkoje išdegtų indų dalį sudaro glazūruotų indų šukės. Indų vidus padengtas sodria ir kokybiška įvairių atspalvių ruda ir žalia glazūra, išorėje yra įvairaus dydžio žiedimo rievės. Dalis šukių su ąsomis. Dvi šukės puoštos priklijuotomis molio juostelėmis su įspaudimais, viena – įstrižomis duobelėmis. Pagal rastas šukes galima spręsti, kad tai nedideli puodeliai, kurių dugnų skersmuo yra 4–9 cm.

Pagal pakraštėlių profiliavimą indų šukės skirstomos į dvi grupes. Pirmajai grupei skiriami pakraštėliai suformuoti atlenkiant angos briauną į išorę, prispaudžiant ją prie išorinės sienelių pusės ir ją įvairiai suapvalinant. Jų profiliavimas panašus į redukcinėje aplinkoje degtų indų pakraštėlių profiliavimą. Antros grupės pakraštėliai suformuoti at-

11 pav. Oksidacinėje aplinkoje degta keramika.
V. Trečiokienės pieš.
Fig. 11. Ceramics fired in an oxidation atmosphere.

lenktą į angos kraštą išorėje įvairiai profiliuojant ir briaunoje įbraukiant įdubimą. Pirmoji indų grupė datuojama XV a. antrąja puse, antroji – XVI a.

Indai iš baltos molio masės buvo surinkti sluoksnio viršutinėje dalyje, jie buvo randami iki 80–100 cm gylyje nuo paviršiaus. Rastos tiek neglazūruotos, tiek padengtos žalia ir ruda glazūra indų šukės. Glazūruotų indų šukės rastos daugiau pačioje viršutinėje sluoksnio dalyje. Neglazūruotų ir glazūruotų indų pakraštėlių forma skiriasi. Neglazūruotų baltos masės indų pakraštėliai panašūs į redukuotos keramikos indų pakraštėlius, glazūruoti – į oksidacinėje aplinkoje išdegtų ir glazūruotų su profiliuotais pakraštėliais indų grupės pakraštėlius. Kaip retesnius radinius reikėtų pažymėti reljefiniu augaliniu-geometriniu glazūros ir angobu ornamentu puoštų indų sienelių šukes, datuojamas XVI a.

Indų dangteliai žiesti, degti oksidacinėje, retai – redukcinėje aplinkoje. Rankenėlės apversto kūgio formos, 2,5–4,6 cm skersmens.

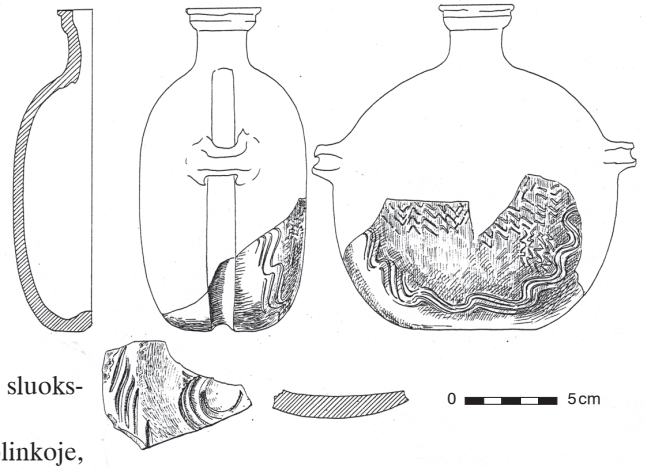
Rankenėlių kraštai įvairiai profiliuoti, neglazūruoti, tik vienos dangtelio šukės viršus glazūruotas žaliai. Redukcinėje aplinkoje degti dangteliai datuojami XV a., oksidacinėje aplinkoje – XVI a.

Dubenys žiesti, degti redukcinėje ir oksidacinėje aplinkoje. Dubens, degto redukcinėje aplinkoje, kraštas profiliuotas į vidų ir išorę. Viena šukė išorėje turi žiedimo rieves, kitų šukių sienelės lygios Redukuotų dubenų šukės rastos apatinėje sluoksnio dalyje.

Dubenys, degti oksidacinėje aplinkoje, neglazūruoti arba padengti ruda ir žalia glazūra (11 pav.). Vienas neglazūruotas dubuo padengtas gelsvu angobu, kraštas atlenktas į išorę, suapvalintas, sienelės puoštos žiedimo rievėmis. Jo aukštis – 16,5 cm, išorinis skersmuo – 24 cm, dugno skersmuo – 14 cm. Kitų dubenų kraštai atlenkti į išorę, profiliuoti, puošti įspaudimais. Vieno dubens sienelių apatinė dalis puošta banguotų linijų juosta. Dubenų, glazūruotų žalia ir rusvai gelsva glazūra, kraštai atlenkti į išorę, suapvalinti, vienos šukės kraštas puoštas banguotomis linijomis. Kitų kraštai atlenkti į išorę, ploninti, profiliuoti, puošti banguotų linijų juostomis ir įspaudimais. Dubenys degti oksiduotoje aplinkoje, rasti sluoksnio vidurinėje ir viršutinėje dalyje.

Keptuvių fragmentai žiesti, degti oksidacinėje aplinkoje, jų vidus glazūruotas žalia, ruda įvairių atspalvių glazūra. Keptuvių kraštai įvairiai profiliuoti, išlikusios kojelės 4–7 cm aukščio, rankenos 7–9 cm ilgio, 2,4–4,5 cm skersmens.

Retesni radiniai – žiestų kepimo lovių fragmentai. Vienas kepimo lovio fragmentas

12 pav. Gertuvių fragmentai. *V. Trečiokienės pieš.*
Fig. 12. Flask sherds.

yra pusės cilindro formos, vidus glazūruotas žaliai, degtas oksidacinėje aplinkoje. Jo plotis – 16,5 cm, aukštis – 6,8 cm, briaunos stačiakampės. Sienelės 1–1,1 cm storio. Kitos kepimo lovių šukės glazūruotos žaliai arba rudai ir neglazūruotos. Jų šoninės sienelės vertikalios, dugnas lygus, šoninių sienelių aukštis 4,5 cm.

Tik penkios lėkščių šukės rastos mėšlo sluoksnio viršutinėje dalyje. Jos žiestos, glazūruotos žalia, geltona ir ruda glazūra, puoštos stilizuotu augaliniu ir geometriniu ornamentu. Atrodo, kad pirmosios lėkštės Kaune pasirodė tik apie XVI a. vidurį.

Gertuvės yra labai retas radinys Kauno senamiestyje. Jos žiestos, žaliai glazūruotos, šonuose turi vertikalius 1 cm pločio ir 2–3 mm gylio įspaudimus ir ąsas dirželiui. Gertuvių plokščios pusės puoštos banguotų linijų juostų ornamentu, koncentriniais apskritimais. Neradus visų gertuvės dalių, padaryta tik sąlyginė gertuvės rekonstrukcija (12 pav.). Gertuvių datavimas nėra aiškus, bet sprendžiant

iš to, kad šukės buvo rastos viršutinėje sluoksnio dalyje, jas reikėtų datuoti XVI a. antrąja puse.

Rastos tik trys indų iš akmens masės šukės, viena kurių – ąsočio kaklelio su ąsos liekanomis dalis, suformuota iš rusvos molio masės, išorėje ir kaklelio viduje glazūruota ruda glazūra. Šonas priešais šios šukės ąsą puoštas ūsuoto žmogaus veidu. Kitos dvi šukės yra indo dugno dalis, suformuota iš pilkos molio masės, jo išorė glazūruota skaidria bespalve ir rusva glazūra, dugno kraštai puošti netaisyklingais įspaudimais, o indo sienelė padengta ruda glazūra. Akmens masės indų datavimas neaiškus.

Statybinės keramikos mėšlo sluoksnyje rasta palyginti nedaug. Sveikų plytų nerasta, pusplytės yra 12,5–14 cm pločio ir 7,5–8,5 cm storio. Net plytų nuoskalų sluoksnyje pastebėta retai. Aptikta viena profiliuotos lango angokraščio plytos dalis. Kitą statybinę keramiką sudaro plokštinių, apvaliais ir su ketvirčio apskritimo išpjovimo galais čerpių-vienuolių, žaliai glazūruotų kraiginių čerpių šukės. Plokštinių čerpių plotis – 18,8 cm, storis – 2 cm, jų tvirtinimo kabliai trikampiai.

Reti radiniai yra žaliai ir rudai glazūruotų sienų (?) apdailos plytelių gabalai. Dauguma plytelių kvadratinės, viena buvo rombo (?) formos, 2,1–3,5 cm storio, viena plytelė – 13,2x13,2x2,5 cm dydžio.

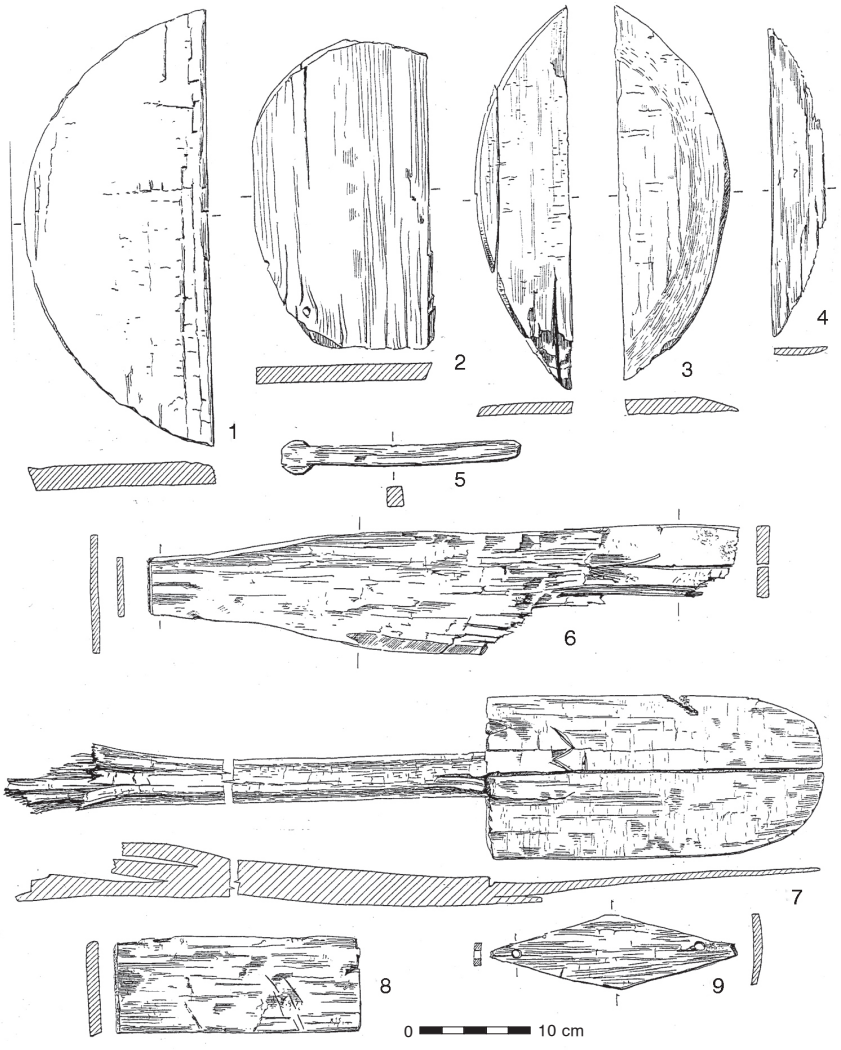
Rastas stiklinės taurės kaklelis ir kojelės dalis, pagaminta iš skaidraus žalsvo stiklo. Kojelė puošta koncentriniais apskritimais. Iš retesnių radinių pažymėtinos langų stiklo šukės. Jų stiklas skaidrus, žalsvas, apie 1,5–2 mm storio. Kelios stiklo šukės buvo rombo formos, viena apvali. Šukių kraštai retušuoti.

Iš retesnių Kauno senamiesčio radinių pažymėtina tamsiai pilko šiferio plokštelės nuoskala. Retas radinys yra ir pilkas šiferinis galąstuvėlis su skyle viename gale.

Geležinių dirbinių surasta labai nedaug. Tai stipriai aprūdijęs pentinas, neaiškios paskirties apvalus 4,5 cm skersmens žiedas, bronzinė kniedė su bronzine plokštele, geležinis peilis su kniedytomis medinėmis kriaunomis, įtveriamojo peilio dalis, geležinis apkaustas, kelios kaltinės vinys apvaliomis galvutėmis ir kalvės geležies šlako gabalas. Vieno geležinio dirbinio, išvaizda iš vienos pusės primenančio atvirą skardinę dėžutę su prie dugno pritvirtintu kotu, paskirtis neaiški.

Odinių dirbinių liekanos ir odos atraižos buvo surinktos mėšlo sluoksnio vidurinėje dalyje. Rastos 479 odinių dirbinių liekanos ir odos atraižos, iš kurių buvo inventorizuota ir nupiešta 230 detalių. Odinių detalių komplektai priklauso 36 avalynės pusporėms: bateliams, pusbačiams, aulinei avalynei. Kartu surasta diržų fragmentų, rankinės (piniginės) dalis, prie diržo pririšama kišenė, kumštinės pirštinės liekanų. Pagal A. Puškorių, didelė dalis surastos avalynės gali būti datuojama 1510–1550 m., nors yra rasta paskutiniu XVI a. ketvirčiu datuojamų avalynės liekanų. Odinių radinių kompleksas yra unikalus ne tik tuo, kad yra gausiausias Kauno archeologinių tyrinėjimų istorijoje, bet ir savo chronologiniu vientisumu.

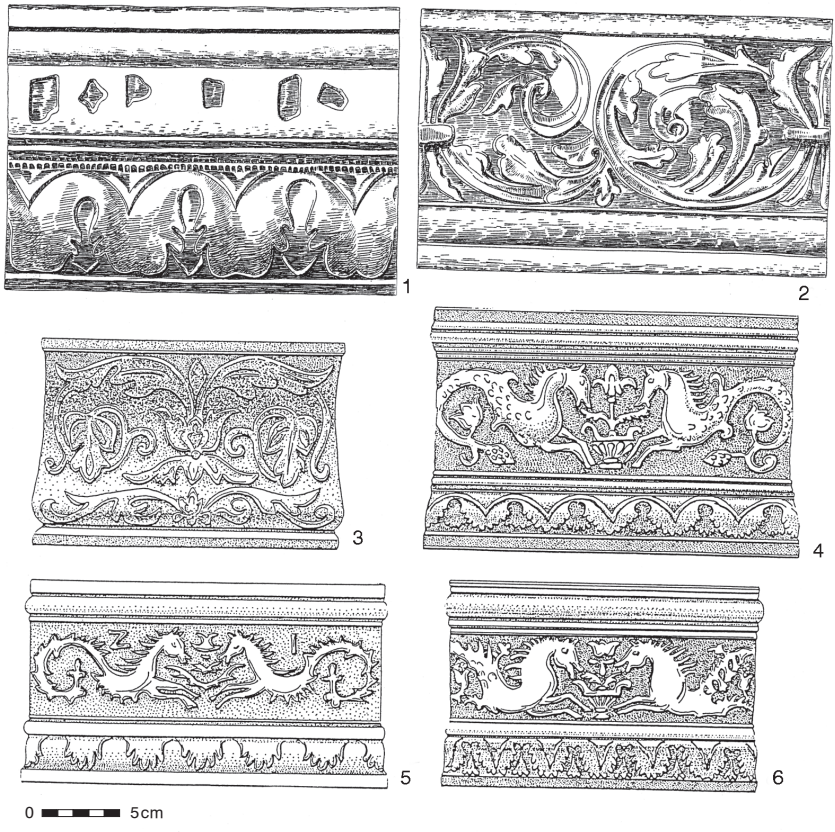
Mediniai dirbiniai Kauno senamiestyje randami labai retai, nes čia susiklostęs kultūrinių sluoksnių klodas ir jo sudėtis nėra palankus organinių dirbinių išlikimui. Mėšlo sluoksnyje mediniai dirbiniai buvo rasti sluoksnio viduryje, apie 1,2–1,6 m gylyje, panašu, kad buvo išmesti XVI a. viduryje. Čia rastas kastuvas, statinių dugnai, dangčiai, kaištis (13:4 pav.), lentelės, pleištas ir netaisyklingo rombo formos dirbinys (13:6 pav.).

Medinis kastuvas išdrožtas iš vienos lentos, suapvalintu galu (13:7 pav.), 16,5 cm pločio, 31,5 cm ilgio. Kastuvo kotas apvalus, 3,4 cm skersmens. Išlikęs koto ilgis – 45 cm. Statinių dugnų ir dangčių dalių plotis – 20–33 cm, storis – 3–37 mm (13:1–4 pav.). Rombo pavidalo detalė smailiuose galuose turi išgręžtas sky-

13 pav. Mediniai dirbiniai: 1–4 – statinių dugnų dalys, 5 – kaištis, 6 – profiliuota lenta, 7 – kastuvas, 8–9 – neaiškios paskirties detalės. *V. Trečiokienės pieš.*

Fig. 13. Wooden artefacts: 1–4 – parts of barrel bottoms, 5 – a wooden pin, 6 – a shaped board, 7 – a shovel, 8–9 – objects with an uncertain purpose.

les, jos paskirtis neaiški (13:9 pav.). Mediniai dirbiniai (konsultavo R. Pukienė) pagaminti iš uosio (?), ąžuolo ir pušies.

Tame pačiame lygyje kaip ir mediniai dirbiniai buvo surinkti virvių galai, nuvyti iš dviejų tamsiai rudos vilnos gijų (gali būti, kad vilna savo spalvą pakeitė gulėdama mėšlo sluoksnyje). Virvių galai buvo 10–25 cm ilgio, 1,2–2 cm storio. Jos galėjo būti naudojamos tvartuose gyvuliams pririšti ar juos supančioti.

Mėšlo sluoksnyje surasti 1608 gyvūnų kaulai ir jų fragmentai. Rūšinė priklausomybė nustatyta 1284 kaulams. Galvijų buvo 1067 kaulai (83,09%), kiaulių – 131 kaulas (1,02%).

14 pav. Karnizinių koklių rekonstrukcijos. *V. Trečiokienės pieš.*

Fig. 14. Reconstructions of cornice stove tiles.

Ožkų (avių) surasta 45 kaulai (0,03%), arklio – 19 (0,01%) kaulų. Šunų, vištų, žąsų aptikta po kelis kaulus. Medžiojamų gyvūnų kaulų surasta 20: tauro (stumbro) – 10, briedžio – 8, šerno – 2 ir tauriojo elnio – 1. Pagrindinę suvalgytų gyvūnų dalį sudaro naminiai galvijai ir kiaulės.

Virš mėšlo esantys kultūriniai sluoksniai primena supiltinius, o ne per ilgesnį laiką susidariusius sluoksnius. Galbūt jie buvo supilti specialiai keliant paviršių ir apsisaugant nuo

polaidžio vandens arba yra susiję su žemės judinimo darbais viršsalpinėje terasoje. Panašūs virš mėšlo esantys niveliaciniai sluoksniai fiksuoti ir perkasose 3–4. Tik čia buvo rasti ir dumblo sluoksniai, rodantys, kad ir supylus mėšlo sluoksnį žemės paviršius toliau į V buvo užliejamas pavasarinių potvynių metu.

Perkasoje 2 išskirtinas nuo 85 iki 180 cm storio pilkai rusvos žemės sluoksnis. Jame gausu smulkių plytų nuoskalų, kalkių skiedinio trupinių, perdegusio molio gabaliukų. Sluoksnyje rasti archeologiniai radiniai rodo, kad jo apatinė dalis klostėsi XVI a. pabaigoje – XVIII a., o viršutinė sluoksnio dalis susidariusi XIX–XX a. pradžioje. Apatinėje sluoksnio dalyje buvo surasta puodyninių, plokštinių koklių, įvairios paskirties buitinės keramikos šukių. Puodyniniai kokliai žiesti, degti oksidacinėje aplinkoje, turi kvadratines angas. Kai kurie kokliai viduje žaliai glazūruoti, dugnas puoštas daugialape rozete. Plokštiniai kokliai puošti stilizuotu augaliniu ornamentu, glazūruoti, žalia, vienas – žalia, mėlyna ir geltona glazūra. Vieno koklio plokštė lygi ir neglazūruota. Stilizuotų jūros žirgelių ornamentu puoštas karnizinis koklis datuojamas XVI a. viduriu – XVII a. pradžia.

Buitinę keramiką sudaro virimo puodo, puodynių, keptuvių, dubenų, lėkščių, bokalo, dangtelio šukės. Visi indai, išskyrus virimo puodą, žiesti, degti oksidacinėje aplinkoje. Didesnė dalis indų glazūruoti žalia ir ruda įvairių atspalvių glazūra. Puodynių pakraštėliai vertikalūs, įvairiai profiliuoti. Keptuvės ir lėkščių šukės glazūruotos žalia ir ruda glazūra, viena lėkštė ties kraštu turi dvi skylutes pakabinimui. Retesnis radinys yra žaliai glazūruoto bokalo dugnas ir miniatiūrinių indelių dugnai. Šukės datuojamos XVI a. pabaiga – XVII a.

Sluoksnio viršutinėje dalyje rasta įvairios paskirties buitinės keramikos ir vieno koklio šukės, datuojamos XIX a., nors čia rasti ir keli XVIII a. datuojami plokštinio koklio fragmentai.

Perkasos R gale, sluoksnio apatinėje dalyje, buvo supilta nugriautos krosnies dalis. Čia rasti 55 plokštinių ir karnizinių koklių ir ažūrinės karūnėlės fragmentai. Krosnis nugriauta po gaisro, nes dalis koklių apdegę ir dalinai deformavosi, glazūra apsilydžiusi ir pakeitusi spalvą. Kokliai neglazūruoti arba glazūruoti žaliai, puošti stilizuotu augaliniu ir geometriniu, treliažo ornamentu, jūros žirgeliais, vazomis su gėlių puokšte. Išskirtinas stilizuota, smailia arka ir mitinio gyvūno figūra puoštas koklis. Karniziniai kokliai puošti jūros žirgelių ornamentu (14:4–6 pav.). Šie kokliai datuojami XVI–XVII a. riba ar XVII a. pirmuoju ketvirčiu.

Perkasos R gale, kv. 2–3B–D, apie 50 cm gylyje nuo sluoksnio paviršiaus aptikta iškasta apie 1,7x1,5 m dydžio duobė, kurios kampuose buvo įstatyti iki 15 cm skersmens lapuočio medžio kuolai, o duobės šonai iškloti lentomis. Kuolai beveik visiškai supuvę, iš lentų klojinio likę tik pėdsakai. Buvusi duobė buvo užpilta pilkai rusva žeme su žvyru ir smulkiomis griuvenomis. Nors pačią duobę pagal čia rastos baltų lėkščių ir stiklo šukes buvo galima stebėti iki 3 m gylio nuo sluoksnio paviršiaus, tačiau apatinėje jos dalyje esančią žemę buvo sunku atskirti nuo aplink esančių nesuardytų kultūrinių sluoksnių. Todėl pasiekus tamsiai pilkos žemės sluoksnį ir jo paviršiuje radus į jį įkastos statinės viršutinę dalį, pradžioje buvo nuspręsta, kad medinė statinė yra susijusi su seniausiais perkasoje rastais kultūriniais sluoksniais ir pagal sluoksnio paviršiuje rastas redukuotos keramikos šukes datuojama XV a. Spėliones lyg patvirtino ir tai, kad atkasus viršutinę statinės dalį

buvo rasti egliniai statinės tvirtinimo lankai. Visiškai atkasus statinę nustatyta, kad ji yra pagaminta iš alksnio ir sudėta iš 23 į galus siaurėjančių lentelių, kurių plotis plačiausioje vietoje yra nuo 65 iki 18,5 cm. Statinės aukštis – 73–74 cm. Viršutinė statinės dalis buvo suveržta trimis egliniais apie 3 cm pločio lankais, bet jie buvo ne savo vietose, o pasistūmę įkasant statinę į sluoksnį. Statinės skersmuo viršuje yra 75 cm, plačiausioje vietoje – apie 80 cm ir apačioje – 74 cm. Valant statinę ir ruošiant ją fotografavimui pastebėta, kad egliniai lankai prie statinės yra prikalti apvaliomis fabrikinės gamybos vinimis štampuota galvute, kas iš karto nukėlė statinės datavimą į daug vėlesnius laikus. Tai patvirtino ir statinės turinys: ji buvo užpildyta juodu ir dvokiančiu purvu su iki galo nesupuvusios organikos liekanomis. Užpylime buvo rasta kiaušinių ir riešutų lukštų, iki galo nesupuvusių šiaudų ar šieno liekanų, smulkių skiedrų ir buitinės bei stiklo keramikos šukių. Tai glazūruotų puodelių, fajansinės, baltu emaliu padengtos lėkštės, pagamintos M. Kuznecovo fabrike Rygoje šukės. Tai pat rastos dviejų porcelianinių lėkščių kraštai, stiklinės vazelės ar taurės šonas ir dugnas. Šie radiniai datuojami XIX a. pabaiga.

Todėl atrodo, kad šioje vietoje XIX–XX a. riboje buvo iškastas šulinys, nes jau tyrinėjimų metu buvo pastebėta, kad išardžius statinę perkasos dugne po kurio laiko ėmė rinktis vanduo.

Viršutinį kultūrinį sluoksnį sudaro apie 1–1,85 m storio griuvenos, supiltos XIX a. pabaigoje ruošiantis naujo mūrinio pastato statybai. Nukasant griuvenų sluoksnį buvo surinkti keli XIX pabaigos – XX a. pradžios kokliai ir įdomesnės keramikos fragmentai. Tokie supylimo sluoksniai buvo rasti visose perkasose.

Virš mėšlo sluoksnio yra susidaręs 60–80 cm storio tamsiai pilko juodžemio su smulkiomis plytų nuoskalomis sluoksnis, kurio paviršiaus H_{abs} 22,10–22,45 m. Savo sudėtimi šis sluoksnis panašus į daržų žemę. Daržai minimi XVII a. šaltiniuose ir pažymėti 1776 m. vienuolyno plane. Jame buvo rasta oksidacinėje aplinkoje išdegtų virimo puodų sienelių, iš vidaus padengtų tamsiai žalia glazūra, šukių bei molinio dangtelio fragmentas. Puodų pakraštėliai profiliuoti. Vieno puodo dugne išmušta skylė. Galbūt toks puodelis buvo naudojamas kaip gėlių vazonas. Radiniai datuojami XVI a. pabaiga – XVII a. Aukščiau esantys du pilko dumblo sluoksniai rodo, kad vėlesniais laikais tyrinėta teritorijos dalis jau nebebuvo naudojama ūkinei veiklai ir kasmet užliejama pavasarinių polaidžių metu. Jame rasta XIX–XX a. pradžios koklių ir buitinės keramikos šukių. Dvi viršutiniame sluoksnyje surastas rudai glazūruotų koklių šukes galima datuoti ir XVIII a.

Viršutinis 2–2,35 m storio griuvenų sluoksnis supiltas XIX a. pabaigoje, ruošiantis užstatyti sklypą gyvenamaisiais ir ūkiniais pastatais.

Perkasos 5–6 buvo iškastos sklypo V dalyje, numatomų statyti pastatų vietose. Čia buvusios protakos dugnas, kurį sudaro šviesiai pilkas vidutinės frakcijos žvyras su smėliu, buvo surastas 5,6–6,3 m gylyje. Jo H_{abs} 18,88–19,47 m. Žvyras pilką spalvą įgavo nuo virš jo susidariusio dumblo sluoksnio. Perkasos 6 R gale ant žvyro buvo fiksuotas apie 30 cm storio, plonėjantis į V dumblo sluoksnis, persimaišęs su mėšlo gabalais. Tai perkasose 1–4 rasto mėšlo sluoksnio V supylimo pėdsakai. Atrodytų, kad mėšlo klodo V supylimo riba yra tarp 3–4 ir 5–6 perkasų. Virš buvusios protakos dugno susidarė 1,4–2,36 m sto-

rio tamsiai pilko dumblo sluoksnis, rodantis, kad protakoje vanduo nejudėjo ir leido nusėsti dumblo sluoksniui. Dumblo paviršiaus H_{abs} 20,89–21,57 m. Dumblą padengia nuo 1,85 iki 2,9 m storio sąnašiniai, suplauti pavasarinių potvynių metu įvairaus atspalvio smėlio ir dumblėto smėlio sluoksniai, kurių paviršiaus H_{abs} 23,17–23,58 m. Pagal archeologinius radinius atrodytų, kad protaka buvo baigiama užnešti jau XVII a. viduryje ir susidaręs buvusios protakos paviršiaus lygis jau nebekito iki XIX a. pabaigos, kai ruošiantis užstatyti sklypą, žemės paviršius buvo pakeltas suvežant apie 1,7–2 m storio žemės ir griuvenų sluoksnį.

Archeologiniai sklypo tyrinėjimai svariai papildė turimas žiniai apie buvusio Bernardinų vienuolyno teritorijos užstatymo ir jos istorinio vystymosi raidą. Kartu gauti visiškai nauji duomenys apie Kauno senamiesčio V dalies pirminę topografiją ir reljefą.

EXCAVATION AT SANTAKOS ST. 14

Trenches were excavated on the lot at Santakos St. 14 at the site of a channel, which was filled during flooding and located between a former island at the confluence of the Nemunas and the Neris and the bank at the confluence. The channel bottom prior to the beginning of the development of Kaunas Old Town cultural layers was at a height of $H_{abs.}$ 18.50–19.65 m. A series of cultural layers 4.4–6.55 m thick were found in trenches 1–4. Layers 4.3–4.8 m thick and deposited by flooding had formed at the sites of trenches 5–6 until they reached a height of $H_{abs.}$ 23.17–23.58 m in the 17th century. A layer of silt, which was 1.8–2 m thick and at a height of $H_{abs.}$ 20.89–22.97 m, had formed on the channel bottom closer to the former bank and in the E part of trenches 1–2. The cultural layers at the sites of trenches 3–4 had formed on the gravel already located on the channel bottom.

The first cultural layer consists of a fill layer of rubbish, which is up to 2.6 m thick. Based on the archaeological finds that were discovered, the rubbish began to be put in the channel's waters in the 2nd half of the 15th century and the layer finished forming in the last quarter of the 16th century. The finds discovered in it: pottery, stove tiles (Figs. 2, 4–10, 14), and household ceramics (Figs. 11–12), comprise a united complex of 15th–16th century finds that are repetitive in their composition. They found their way into the cultural layer from one place, probably from the grounds of the Bernardine monastery. A large quantity of leather artefacts was collected for the first time in Kaunas Old Town in the layer of rubbish. Based on the conclusions of Dr. A. Puškorius who studied the leather artefacts, this find complex is unique not only in its quantity but also its integrity, the majority of the finds being possible to date to 1510–1550.

In trenches 1–2 were found the remains of a fence built using split pine logs set vertically in the ground (Figs. 1, 3–4) and pieces of worked wood (Figs. 4, 13). According to the dendrochronological tests that were performed, the pine trees were cut in the autumn of 1521 – spring of 1522. The excavations conducted in the lot at Santakos St. 14 provided new data not only about the Kaunas' material culture and the formation of the series of cultural layers at the confluence of the Nemunas and Neris but also about the original relief in the W part of the city.